नं. — ४९८९

नाम. ताजिक सहम विवरणम् शिशुबोधिनी टीका

कर्ता श्री नीलकण्ठ:

पत्र. सं. २१ —— सं. ×

विषय: ज्योतिषम्.

नीलकण्ठ ताजकसद्म प्रकरणम्
शिशुबोधिनीविवरणसहितम्

४९८९

4989

F = 21

ऊंराजे रामचंद्रे सिंहसाई हलेयाप ऊचनीका ज्ञौयो बलए खंड आया
बलखंड कुआया राजेरामचंद्रे पालेया माईसीला जोदी खिलाया
लछुमलेमासी सुधारया जो हों भेमान होआया सिंहशाई लपीरपंजा
लसें आया नवखंड बलमाहि सहियाआया म्रावे जो हमारेयास
मोनहि आवे मो आपनी माला कीसे जापर पुगयेरे ॥ वनमध्ये
गता सवांदयते सिंहशाई सोवाग तुजि मदर्षम जोनेयः प्रथम
मेव अन्नयासाधकेमे वभोजनि॥

नी०
उ०ह०
स०

ॐ श्रीगणेशाय नमः ॥ अथ सहमोदाहरणानि लिख्यंते ॥ मालेव मिंदीवरचारुकांतिर्गोविंदसं
त्रैपितरं वनता श्रीसुखावोहं विहितं करोमि देवज्ञतुष्ट्यै सहसज्जनस्य ॥ अथ सहमानां ना
मानि ग्रीष्मोपस्थित्यर्थमिंद्रवज्र[illegible]वसंततिलकानुष्टुप्शुभोदनं क्रमात् ॥ पुण्य १ गुरु २ ज्ञा
न ३ यशो ४ यमित्रं ५ माहात्म्य ६ आशा ७ च सामर्थ्यता च ८ भ्राता तातो गौरव १० राज ११ तात १२
माता १३ सुतो १४ जीवन १५ अंबु १६ कर्म [illegible] ॥ मांद्य १८ मन्मथ १९ कली २० क्षमा शास्त्र
२२ बंधु २३ [illegible] बंधक २४ च ॥ मृत्यो २५ परदेश २६ धनान्य २७ दारा २८
[illegible] अन्यकर्म ३० सवणिक् ३० तथा कार्यसिद्धिः ३१ उद्वाह ३२ प्रसूति ३३ संतापः ३४ श्रद्धा ३५
प्रीति ३६ बल ३७ तनु ३८ ॥ जाड्य ३९ व्यापार ४० सहमे पानीय ४१ पतने ४२ रिपुः ४३ ॥ ३ ॥
शौर्य ४४ उपाय ४५ दरिद्रता ४६ गुरुता ४७ [illegible] यथा
पुण्य मिति १ ॥ मोघमिति २ उद्धरेति ३ ॥ [illegible] ४४ पाय ४५ दरिद्रता ४६ गुरुता ४७ [illegible] ४८ यथा
विपद्बंधने ४९ दुहिता ४ [illegible] ५० पंचाशत्सहमानि ॥ ४ ॥ [illegible] ४ ॥ इद
मेव प्रसलग्रहब[illegible]लग्राहमासलग्नो हा अनेके षाम विपदा यथा नो पुण्यादीनां सर्वेषां शुभा
शुभज्ञानं प्रयोजनं मस्य प्रकरणस्य तत्र सहमानयनेव[illegible]काम ॥ सर्वोपयोग्यात् प्रथानस्य पु
ण्य सहमस्य वक्ष्यमाणत्वात् [illegible] बुद्धिर्जायमानेन मलत्वाकयात्स्वगमतयो [illegible] साध्य स्य
रूपदार्थम् पुण्यसहमानयनमिंद्रवज्रयाह ॥ १ ॥ सूर्योनचंद्रा[illegible]तनमद्विलग्नं वीद्वर्कपुण्य

तिथि ४ तुल्यं स्पष्टं शोध्यर्कमुन्था अथ मीनबाले लग्ने नवांशे कुम्भे मेनदुक्कं ५ ॥ सूर्येणेति अ
हि दिवसे वर्षप्रवेशश्चेज्जन्मकाले भवेत्तदा तात्कालिके लग्ने तात्कालिकस्पष्टसूर्यरहि
ते तात्कालिकस्पष्टचंद्रेण निहितं युक्तं कार्यं तत्तुल्यपसहमं भवति यदि निशि वर्षप्रवेशः
श्चेज्जन्मकाले भवेत्तदा लग्ने वीष्टुके ण चंद्ररहितं सूर्येण युक्तं तत्तुल्यपसहमं स्यात् अथ
चलग्रयोगावत्यमाणेषु सहमेषु योज्यानुक्तः तत्रस सर्वत्र कार्यः यत्र तु ईयुपवयोजो
विहितं तत्र विशेषवचनाल्लग्नयोगाभावः अथ संस्कार उच्यते शोध्यदेति शोध्य यस्मिन् प
दस्मिन् हूदीकर्तव्योग्यः शोध्यस्तस्य रूद्रेणार्णिः शोध्यग्रहस्थानादिकमिति यावत् मु
न्थाश्च यभे यस्मिन् ग्रहे शोध्यो ग्रहः शोध्यते सम्मुन्थाश्चयो ग्रहः भावसहमानामपि ग्र
हणार्थं पुण्यापृष्ठोमं शोधयेदुक्तं वत्साद्दित्यादिसहमनिष्ठानये तयोः शोध्यस्तं मुन्थाश्चय
योर्ग्रहयोरन्तरणादिकमंतरालं मध्ये कार्यः शोध्यग्रहं स्थानादेरारभ्य मुन्थाश्चयग्रहस्थानस्य
श्वावधि मध्ये लग्ने वेत्स्यात्तदैकराशियुतेन कार्यमित्यर्थः उक्तं भवति अत्र लग्नग्रहा
णां योजनीयग्रहेष्वपलक्षणं पुण्यसहमगुरुसहमस्तस्य जेष्ठत्वयानिर्दिष्टानि तेन तत्
इत्येवग्राह्यर्थं तस्माद्यद्यत्सहमानयने विशिष्यायोजनीयो भवेत्तदा सैकतानैवस्यादित्यर्थः
उदाहरणं तात्स्पष्टः ३।५।३६।४८ चंद्रः ५।३।५८।२३ लग्नः १०।१२।५।४५।३६ अथो वर्षप्रवेश॥

नी॰कं ल्लि अतश्चंद्रेणास्पर्शः प्रोथितं जातं घ॰प॰।४।१२५ लग्नं युक्तं।५।५।२६।१ अत्र प्रोष्य चंद्रसाम्यं प्रादेशान्म
उ॰ह॰ शुद्धा अयनस्पर्शो मामप्रमाव थिल्लग्नमस्तीत्यत एकोयो गोनास्तीद्दमेव पुण्यसहम सम्म्रह।५।५।२६।१
अथ दिनवर्षप्रवेशे सैकतायामुदाहरणमुच्यते स्पष्टः स्पर्शो मामप्यादि ४।८।१९ चंद्रः ६।११।२।१९
लग्नं ८।१।१॥ दिनेवर्षप्रवेशे प्रोक्तियतः स्पर्शश्चंद्रमध्ये प्रोथितो वर्धितं ५।२।४।॥ लग्नयुक्तं ५।१।१६
द्वंद्वं पुण्यसहमं जातं परंतु अत्र शोध्यर्द्धं शुद्धा अयथा स्पर्शचंद्रयोरंतराले लग्नं नास्तीत्येकं युक्तं
जातं वा स्तवं पुण्यसहम।।१।४८॥ अत्र केचिद्दैवज्ञा हिलाः सैकताशुक्तां न मन्यते तेषामाशयं न
विद्मः अत्रास्माभिस्तु चेतसि ह्रीकायांदसालाभिपायो बौकानामाशयमनुघयुक्तया सम
तिभि तेषामाशयेहृष्यसैकतापक्षयवश्यापितः सनिरभिमानि विद्वद्वैवज्ञैरालोच्यः मया
त्रविस्तरभयान्नोच्यते ॥५॥ अथ गुरुविद्याय शास्त्रसहमानां साधनमुपजात्याह ॥ व्यत्यस्तम
स्माद्गुरुविद्ययोस्तत्संसाधनं पुण्यविद्युक्तहरेज्यः दिवाविलोमेति शिष्टवेवत्स्यशोभियतस्स
हमं वदंति ॥६॥ व्यत्यस्तेति गुरुर्विद्योपदेष्टा यस्तत्व विषयिकस्यागुरुविद्याबोविद्यातन्ना
म्नोस्सहमयोः संसाधनमस्मात्पुण्यसहमानयनाद्व्यत्यस्तं विपरीतं संसाधनेकार्यं यथा
वीहृकेयुक्तेल ग्रे दिवाकार्ये सूर्योन चेद्रान्वितं लग्नं रात्रौ कार्यं तद्गुरुसहमं विद्यासहयचम
वतीत्यर्थः अथयशाउच्यते पुण्यसहमेनोनः सुरेज्योहेद्रस्यातिविये यो दिवानिशि विलो

पूर्ववदिति पुण्यसहमेऽप्यन्यः पूर्वोक्त एव विधिर्लग्नप्रयोगः शोध्यस्पष्टत्र्यंशाश्रयमित्यादिसंस्कारश्च कार्यः त
थासत्येतानि गुरुविद्यायशःसहमानि वा स्तवानि भवंति उदाहरणं व्यत्ययलमस्मादिस्तुते: सूर्यान्स्प
ष्ट: ५।२४।१९।३५ लग्ने युक्ते ४।२४।४।११ अत्र शोध्यस्पष्टत्र्यंशाश्रययोः सूर्यचंद्रमसोर्मध्ये लग्नं नास्तीत्येकोया
नः कृतः जाते गुरुविद्यासहमे ४।२४।४।११ पुण्यसहमे ५।५।२५।१९ गुरुः २।१।५।०।१८ राशित्रिताहे परीत्य।
शुध्यात्गुरुणे पुण्यसहमं ३।३।३०।४३ लग्ने युक्ते २।३।२।११ अत्रापि शुभयोर्मध्ये लग्नं नास्तीत्येकयुक्ते कृ
ते जाते यशः सहमं ३।३।२०।१९ अथ मित्रसहमानयने विशेषमाह ॥ पुण्यसहमगुरुसहमान्तस्त्यजे
च्छुक्रयोनिशिसितान्वितं तत् सैकतातनुवत्तुकेति तन्मित्रनामसहमं विदुर्बुधाः ॥७॥ पुण्यसहमे
ति पुण्यसहमं पुण्यसहमे गुरुसहममध्ये त्यजेद्धित्वा निशि व्यत्यये गुरुसहमं पुण्यसहममध्ये शोध्यं
सितेन शुक्रेणान्वितं अत्र लग्नप्रयोगो नास्ति शुक्रयोगेन बाधितत्वात् ननु विशेषाल्लग्नप्रयोगो यथा बा
ध्यते तथा सैकतापि बाध्येतेत्यत आह सैकते तितनुवत्तुकमित्यात तनाविव तनुवत् तनौ लग्ने युक्ते।
सति यथा शोध्यस्पष्टत्र्यंशाश्रयमंतराले शुक्रो न चेत् सैकमेतदिति तन्मित्रनामकं सहमं बुधा विदुः उदा
हरणं पुण्यसहमे ५।५।२५।१९ गुरुसहमं ४।२४।४।११ व्यत्ययान्निशीत्युक्ते गुरुसहमं पुण्यसहमे ११।
११।२०।१५।० शुक्रेण २।२५।५।२० अन्विते २।१७।३।११ अत्र शोध्ययोर्मध्ये शुक्रस्याभावात् सैकता नास्तीतीद
मेव मित्रनामसहमं जातं २।१७।३।१८।१८ ॥ अथ माहात्म्यमाशा सहमयोरानयनं शालिन्याह
पुण्यार्केम शोध्ये उक्तवत्स्यान्माहात्म्यं तन्नक्तमस्मादिलोमं शुक्रमंदाद्व्यह्नि नक्ते विलोमं ममाशाख्यं
स्यादुक्तवच्छेषमस्मात्सहमम् ॥८॥ पुण्यादिदिति पुण्यसहमादंशोऽयं शोध्यं नक्ते विलोमयोगात्तच्छोध्य

नी॰ कं॰
उ॰ ह॰

र्केत्यादि विधिश्च कार्यः एवं हृते माहात्म्यसहमं स्यादिवसे रात्राव स्माद्विधोर्विलोमं यथा भौमातु
एपसहमं प्रशोधयेत्ततः प्राक्तनो विधिश्च तद्रात्रौ माहात्म्यसहमं स्यात् माहात्म्यमत्र गांभीर्यं मं
दोच्चत्वे तस्मात् गुरुं शोधयेत् दिने नक्तं विलोमं गुरुं काव्यं निशोधयेत्ततः शेषमत्र वह्
ह्युक्तेयं लग्नयोगः शोध्यर्क्षेत्यादि विधिश्च कार्यस्तदाशासहमं स्यात् आशा नाम वाञ्छेत्य
र्थः उदाहरणं गुरुपसहमं ५।५।१२।५।१२ भौमः २।६।१२।३।४४ रात्रौ विलोममिति भौमात् गुरुमप
सहमं शोधये ९।०।१४।८।५८ लग्नयुक्तं ८।०।१३।४।२९ इदमेव माहात्म्यसहमं अत्र न योग्यं लग्न
मस्य सत्वात् सैकतानास्तिं॥ ८॥ अथ सामर्थ्यमाहात्म्यसहमयोरानयनं मिंद्वज्रयाह॥ सामर्थ्यमा
रा तनुपविशोध्य तत्रैक विलोमं तनुपे कुजे तु जीवाद्धिशुद्धे सततं प्रराव दुर्गात किंहीना द्युरूलः सदा॥
हः॥ ४॥ सामर्थ्यमिति आरभ्रं भौमात्तनुपलग्नेशं विशोधये त्रैकं विलोमं तनुपे भौमे विशोध्य॥
येदित्यर्थः ननु लग्नार्थी स एव चेद्भौमस्तदा किं कार्यमत आह तनुपइति लग्नेशे भौमे तु सततं
भिन्नौ भिमसततमहोरात्रे जीवाद्गुरो विशुद्धे शोधिते पुरावलग्नयोग. शो ध्यर्क्षेत्यादि विधिश्च का
र्यस्तत्सामर्थ्यसहमं स्यात् सामर्थ्यं देहजा शक्तिः अथ सदाहोरात्रमार्कि हीनात् शनिरहि
तात् गुरुतः पुरावत् प्राक्तसंस्कारसहिता ज्ञाताभ्रातृसहमं स्यात् उदाहरणं भौमः २।६।१२।३।५४
लग्नार्थी गुरुः ७।१५।१८।२६ भौमे लग्नार्थी गुरुशोधितः ५।४।४।४२ लग्नयोगः ४।०।५।१८
सैकं जातं भ्रातृसहमं ६।१२।६।१७।१८॥ ५॥ अथ गौरवराजपितृसहमानामानयनं तु पजा
त्याह॥ दिने गुरौ चंद्रमपास्य नक्तं रविं क्रमादर्क विधुं च देयो रीत्या तया गौरवमर्कमार्कं रपास्य वामं

गुरो २।१।५।१८ शनिः ७।५।१८।२६ मोध्यौ हो रात्रौ शोधिते जातं ६।१८।३।४२ लग्नयुक्तं ५।१८।६।१७।१८ शोध्यर्क्षेत्यादि नाम्ना लग्न स्यात्से
कता नातो जातं भ्रातृसहमम् ५।१८।६।१७।१८ ४२

3

दिनेइति दिने गुरोश्चंद्रोऽपास्यः सूर्यो वा योज्यः रात्रौ तु गुरोस्सूर्यमपास्य शेषे चंद्रं योज्यः इति का
मरीत्योक्तयायुक्तेन मार्गेण शोध्यते स्फुटा अथ भातरलेक्रमात् सूर्यं चंद्रो वा न चेत् तदा सैकमंकार्थ
मित्यर्थः तज्ज्ञो रवसहमं स्यात् अथ पार्कः शनिमध्येऽर्कमपास्य दिवा रात्रौ अर्कं शनिमपास्य
क्रियात् लग्नयोगः सतिसंभवे सैकता च विधेया तद्राजसहमं तात सहमं स्यात् तातः पिता उदा
हरणं गुरुः २।२।१५।११८ सूर्यः ०।३।५।३६।१८ ऊनः २।१।२४।१३।१२ चंद्रः ०।५।३।५२।३३ युक्तः ७।२६
।१५।३ अत्र नयोर्मध्ये चंद्रस्य सत्वात् सैकता जाता एवं राज्ञो गौरवसहमं ७।२६।१।१५।३ अथ पार्कः ३।१।३६
५८ शनिना ऊनः ७।२४।११८।२२ लग्नयोग एक योगाभावश्च जाते राजपितृसहमं ९।२४।२।५८॥१०॥
अथ मातृपुत्रजीवितांबुसहमानामानयनं मिंदुवच्चयाह॥ मातेंदुतोऽपास्य सितं विलोमं नक्तं
सुतोऽहर्निशमिंदुमिज्यात् स्याज्जीवितार्कं गुरुमार्कितो ह्निवामे निशीदं समसंबयाऽम्बु ॥११॥ मातेति
दिनेइंदुतस्सितं शुक्रमपास्य रात्रौ शुक्रे चंद्रमपास्य लग्नयोगादि पूर्ववत् तन्मातृसहमं स्यात् अथ पुत्र
हमध्ये चंद्रो होरात्रे शोध्यो लग्नयोगादि च कार्यं तत्सुतसहमं स्यात् अथ यांबुयामात् सहमेन स
मं तु ल्पजे लसहमं स्यात् जलं नामकातिः उदाहरणं ३।२५।१।४।१२।२७ चंद्रेण ०।५।३।५२।३३ ऊनः
शेषः ५।१९।२।१५४ लग्नयोगः ४।१२।१५।८।३ सैकेन ३ इदमेव मातृसहमं जातं तथा गुरुः २।१।१५।११८
चंद्रेण ०।३।५२।३३ ऊनः शेषः ४।२७।१५।३।४५ लग्नयोगादि कृते ९ उत्र सहमं ३।२७।३।४।२।१ सएव
गुरुः २।१।१५।११८ शनिना ७।१५।१८।३६ ऊनः शेषः ६।१२।१।३।१४२ लग्नयोग एक योगाभावश्च जाते जीवि

शुक्र

दिनेशानितु गुरुंविशोध्य ... शोध्य ... कृताच कर्तव्यजीवित सहमं स्यात् ५

नी॰कं॰
३॰ह॰

अथ कर्मरोगमन्मथसहमानामानयनमिंद्रवज्रयाह ॥ कर्मेज्यमारान्विशिवामसृक्तो रोगाय्यमिंदोस्त
नुतः सदैव स्यान्मन्मथो लग्नपमिंदुतोह्नि वामं निशींदुं तनुपं सदा कात् ॥१२॥ कर्मेति दिने ज्याद्रोमा
द्रुशोध्यं यो निशि वामं बुधाद्गुरोमंशोध्यं लग्नयोगादि पूर्ववत् कर्मसहमं स्यात् सदैवाहोरात्रे लग्न
तः इंदुं विशोध्य लग्नयोगादि प्राग्वत् रोगसहमं स्यात् अह्नि दोलग्नपे विशोध्य निशि लग्नपे च द्रं
विशोध्य लग्नयोगादि प्राग्वत् मन्मथसहमं स्यात् उदाहरणं बुधः ३।६।१४।१२ भौमेन २।६।१२।५४
ऊनः १।०।१।२१ लग्नयोगः ११।२१।४।५५ एकयोगे ०।२१।४।५५ जातं कर्मसहमं तथा लग्नं
०।१२।१४।५।३६ चंद्रेण ३।५।६।३३ ऊनः ८।२५।४८।३ लग्नं शुक्रे ०।२५।३६।४३ जातं रोगसहमं मन्मथ
सहमं च सन्निपाते ... योगाभाव एव ॥१२॥ अथ कलिकामाशात्रुसहमानामानयनमुपजात्या
ह ॥ कलिर्बुधे गुरोः क्षितिजमपास्य च सुरेज्याद्विलोमं निशि पूर्ववत् च सुरेज्याद्यन्तेसौ तिमपास्य जीवाद्वा
निशि शत्रुः प्राग्वत् ॥१३॥ कलीति दिने गुरुमध्ये भौमं विशोध्य रात्रौ भौममध्ये गुरुं विशोध्य
पूर्ववत् लग्नयोगः सैकता विधिस्वतः कलिसहमं कामसहमं स्यात् कलिः कलहः तथा ...
अथवा दिने गुरोः सौरिं शोध्य रात्रौ ... गुरुं विशोध्य शेषं भयत्रायि बुधयुति वि ...
... यन्तेन चेत्सैकम् ... कार्यमित्यर्थः तच्छत्रुसहमं स्यात् उदाहर
णं भौमः २।६।१२।३।५४ गुरुणा २।१।१।५।१८ ऊनः ०।५।२।३।३६ लग्नयोगः ११।१।४।१२ सैकं ०।४।१२
एतत्कलिसहमं तत्कामसहमं च शनिः ७।१५।१८।३६ गुरुणा २।१।१।५।१८ ऊनः ५।१४।२।१८।१८ युतेन
३।६।१२।४।२२ शुक्रः ... एकयोगे ... शत्रुसहमं ॥१२ अथ बंधुबंदकमरणसहमान

दिवानिशोक्ताश्चक्रशिनं विशोध्यवं ध्यावश्यमेतन्निशि वदकं स्यात् वामे दिवैतन्नरतिरष्ट मर्त्यादिं
डुविशोध्योक्तवदार्कियोगात् ॥१४॥ दिवा इति ज्ञातु यावत्तु निविशोध्योक्तवियोक्तेन्यु होरात्रे वे
धु सहमं स्यात् रात्रिवर्षप्रवेशे तु देभववयु सहमं वेदकसमं स्यात् दिने चंद्रमध्ये त्रुयः शोध्यो
लग्नयोगादिशर्ववनदा वेदक सहमं स्यात् वेदः पराश्रयः स्वार्थेकः अथ्याष्टमभावमध्ये चं
द्रः शोध्यः शनेर्योगः कार्यः सैकं नदहोरात्रेमतिसहमं स्यात् उत्तरश्लोकमहर्निशामिति पदमि
हाकृष्टव्य नस्य देहलीदीपन्यायेन उदाहरणे बुधः ३।३।३०।१२ चंद्रेण ५।३।५६।२२ ऊनः ६।२८
।३८ लग्नयोगः ५।१।३।२५ जातं वेधु सहमं सैकं तानि एतन्नौ बदकसहमं दिवान्यथा विधेयं अ
थाष्टमभावः ६।१।१०।२५ चंद्रेण ५।३।५६।२२ ऊनः ०।२७।१२।३।५२ शनेः ७।१५।१८।३६ योगः
४।१२।३४।२८ सैकं जातं मरणसहमं ५।१२।३४।२८ ॥१४॥ **अथार्थदेशांतरसहमानयनमुपजात्याह**
देशांतरार्थं नवमाद्धि शोध्य धर्मेश्वरं सैतनमुक्तवत्स्यात् अहर्निशं वित्तपमर्थभावाद्धि शोध्य पू
र्वोक्तवदर्थसद्म ॥१५॥ अहर्निशामिति अहर्निशं धनभावमध्ये धनभावेशं विशोध्य पूर्वोक्तवा
द्धियोक्ते तेऽर्थस्य धनस्य सहमं स्यात् तथा नवमभावात् नवमभावेशं विशोध्य तत्र लग्नयोगा
दिक्ते ऽहोरात्रे देशांतरसहमं स्यात् उदाहरणे धनभावः ११।१८।२५ धनेशेन भौमेन २।६।१२।३।५४॥
ऊनः ९।२४।५५।३२ लग्नयोगः सैकं तावज्जातं धनसहमं ०।२४।४२।७ नवमभावः ७।१२।२।३।१४ नवमे
शेन भौमेनोनः ४।१२।६।११।९।१२ लग्नयोगः सैकं तावज्जातं देशांतरसहमं ४।१२।६।४।५६ ॥१५॥ **अथान्यद**
न्यकर्मादिसहमानयनमुपजात्याह सितात्पराम्बां कि मथान्यदाराहूयेसदाशाग्वदथ्यान्यकर्म ॥

नी०कं
पु०ह०

चंद्राच्चेन्निंबाममथोत्तिशायां शस्त्रहराज्यं दिनवंदकोक्त्या ॥ २६ ॥ सितादिति सप्तदाऽऽहोरात्रेशस्त्वक्रमव्यो-
ऽर्कमथा ख्यशाम्बलग्नयोगादिकार्यमन्यदारानिहमंस्यात् अथ यदि वाचेंदुमध्ये शनिर्विशोध्य रात्रौ
शनिमध्ये चेंदुं विशोध्योभयं चापि लग्नयोगादि कृत्वाऽन्यकर्मसहमं स्यात् अथ वंदकोक्त्या यया
रीत्यादिने वंदकसहमं मनुते चंद्रमध्ये बुधः शोध्यो लग्नयोगादि प्राग्वदिति तद्देवशाम्बदत्तो रात्रे
र्वणिक्सहमं स्यात् उदाहरणं शुक्रः २।२५।४।२७ सूर्यः ११।४।४।१३।६।५८ ऊनः ११।२५।३।४।३।
लग्नयोगसैकता वनजातं यद्दारसहमं १०।१५।१८।५२ शनिः ७।१५।४।२४।३६ चंद्रः ०।४।२३।५६।४२ ऊ
ऊनं ५।१२।२।२३।३ लग्नयोग यवकार्यः जातमन्यकर्मदासवतस्य सहमं रात्रौ ०।१।१७।३ बुधचंद्रः ०
०।३।५६।२३ बुधेन ३।१६।११।४।२ ऊनः ५।१।१२।१।११ लग्नयोगः ४।२७।२७।४७ सैके जातं वाणिज्यसहमं
५।२७।२७।४७ ॥ २५ ॥ अथ कार्यसिद्धिविवाहसहमयोरानयनमनुष्टुभाह ॥ शनौ दिवार्के निशि चंद्रा
मार्के विशोध्य सूर्येंदुभनाथयोगात् स्यात्कार्यसिद्धिः सततं विशोध्य मंदं सितात् स्यात् विवाहकर्म ॥ २७
शनेरिति दिने शनौ सूर्यं शोध्य सूर्याक्रांतराशिस्वामी ग्रहो योज्यः रात्रौ तु शनिमध्ये चंद्रं शोध्य चं
द्राक्रांतराशिस्वामी योज्यः सैकतात् कार्यं तत्कार्यसिद्धिसहमं स्यात् सितात् चेत् आच्छनि मध्ये होरा शो
ध्य लग्नयोगादि कृत्वा विवाहसहमं स्यात् उदाहरणं रात्रौ शनिः ७।११।५।४।२८।३६ चंद्रः ०।४।२३।५६।४२ स्व
ऊनः ५।१।११।१२।३ चंद्राक्रांतराशिर्मकरस्तन्नाथेन शनिना ७।१५।४।२८।३६ युक्तः ५।१६।५।०।३ सैके जातं
कार्यसिद्धिसहमं स्यात् शुक्रात् अथ भमशनिरूपत्वादेकराशियोगाभावः शुक्रः २।२५।४।२७ शनिना
७।१५।४।२८।३६ ऊनः ७।१०।१५।१।३१ लग्नयोगसैकता वनजातं विवाहसहमं ६।४।२६।२७।१२ ॥ २७ ॥ प्रसवसंतापश
त्रुमाह ॥ ज्ञयोर्गुर्वोः शोध्य भवे त्वसूति र्वामं निशीं दुं शनितो विशोध्य पष्ठ तिथेडु कादि शासदेव संतापस ख्यामपा

बुधं बुध गुरुं

गुरोरिति दिने गुरुहमध्ये [redacted] शोध्य रात्रौ [redacted] मध्ये [redacted] शोध्य लग्नयोगादि ज्ञागवत् तत्र समवसहमं स्यात् श
नि मध्ये इंदुं चेंदुः सदैवाहोरात्रे विशोध्य षष्ठं भावं योजयेत् उक्तदिशा शोकमार्गे लग्ने शोध्य दैन्यजाड्ययमानरा
ले षष्ठं न चेत्सैकभमेतड्डमिति सैकतामियेयात् तत्सत्तापसहमं स्यात् अरमपासशुक्रादित्यग्रिमगुणा।
संबंधः उदाहरणं बुधः ३।६।११।४।१२ गुरुहणम् २।१।५।०।१८ ऊनं ५।४।१२।३।५४ लग्नयोगः ०।१४।५।३। सैक
ताच रात्रौ मेलनाप सहमं २।४।१।३ शनिः ०।१।५।१।८।३६ चंद्रोणं ५।२।१।५।६।३३ ऊनं २।०।११।१।२।३ षष्ठभा
वेन ४।११।१।२।७ युतं ३।१०।२।२।१८।१८॥ अथ श्रद्धाप्रीतिबलदेहानुपजातमाह॥ श्रद्धा सद्भौमदिशा
घड्युण्यविद्यास्त्रनः प्रोत्साहसद्गुरोः का प्रीत्यास्त्रशुक्रे बलदेहसंज्ञे यथा सम्ये जाड्यं यपाप भौमात्॥२५॥
श्रद्धेति सदाहोरात्रे द्रोमपास्य उक्तमार्गेण लग्नयोगसैकतयाच श्रद्धासहमं स्यात् द्वाविद्या सदाहोरात्रे
सहममध्ये गुण्य सहमं त्यक्त्वा लग्नयोगादिना प्रीतिसहमं स्यात् एवं यथास्सहमं शुक्रं तत्तुल्येन शोध्या
दिस मेताजिके ज्ञेः बलदेहसहमे उक्ते बलसेस्मेन साम ऋर्थ्य प्राग्उक्तत्वात् देहः शनी रं जाड्यं भौमात् पापे।
न ग्रिमेण संबंधः उदाहरणं शुक्रः ०।२।५।१।९।२६ भौमेन ४।६।१।३।१।५४ ऊनं ०।१।८।५।५।४ लग्नयोगसैकता
च जाते श्रद्धासहमं ०।१८।४।१।१९ विद्यासहमे ५।१२।६।४।१० युत्यसहमं ५।५।१२।१५।१ ऊनं ०।१८।१२।४।० लग्नयो
गसैकता च जाते प्रीतिसहमं ०।१८।२।४।१६ यथास्सहमं ३।३।१२।०।११।१९ एवमेव बलसहमं देहसहमं चेजातम्
३।३।१२।०।११।१९।१९॥ जाड्यव्यापारपानीयपातानुपजातमाह॥ शनिं विलोमं निशि चादियोगाद्व्यापारमाराज्ञु
मपास्य ज्ञात् पानीयपातः शशिने विशोध्य सौरे विलोमं निशि चादियोगात्॥२०॥ शनिमिति दिने भौमे
शनिः शोध्यः रात्रौ शनौ भौमः शोध्यः उभयत्रापि तु यस्य योगः कार्यः शोध्यसे तिथुयो न चेत्सैकभमेतड्ड
मिति सैकतया जाड्यसहमं स्यात् दिने शनौ चेंदुः शोध्य रात्रौ चेंदुः शनिः शोध्य उभयत्रापि तु यो न चेत्सैकभमि
ति सैकतया च पानीयसहमे पातसहमं च स्यात् उदाहरणं रात्रौ शनिः ०।१।५।१।८।३६ भौमेन ४।६।१।३।१।५४ ऊनं
५।४।७।४।२ गुरुयुतं ८।१।५।१।८।५० उभयोर्मध्ये गुयोसतीति नैकराशियोगे ऽ तो जातमिदमेव जाड्यसहमं

सदैव भौमाद्बुधं शोध्य लग्नयोगादि सैकताव्यापारसहमं स्यात्

नी॰ कं॰
उ॰ ह॰

भौमः २।१६।२३।५६ बुधेन २।१६।।४।।२३ कुजः ०।२४।५।४९ इत्थशालयोगसंभवे कुजबुधजातं पानीयपातसहमं २।१८।८।४९।३३।
।।२०।। अथ शत्रुशौर्ययुपायसहमानयनमाह ।। मंदकुजान्तरोन्ह्यहरिपु विलोमं रात्रौ भवेन्नेमविहीनपुरत्वात्
शौर्यविलोमं निशि सर्वं वा स्यादुपायकुजं शनितो विशोध्य ।।२१।। मंदमिति दिने कुजे मंदं शोध्य रात्रौ मन्नो भौमं
शोध्य लग्नयोगादि सर्ववर्त्तु सहमं स्यात् रिपुः शत्रुः दिने बुधं सहमं मध्ये भौमः शोध्यः रात्रौ भौमे बुधं शो
ध्य उभयत्रापि लग्नयोगात् शौर्यसहमं स्यात् शौर्यं शत्रु निग्रह यत्नः दिने शनौ गुरुं शोध्य रात्रौ गुरौ शनिं शोध्य
सलग्नं तदुपाय सहमं स्यात् उदाहरणं शनिः ०।१२।५।१८।३६ भौमः २।१६।२३।५६ कुजः ०।१५।४४।४२ सलग्नं
शत्रुसहमं भौमः २।१६।२३।५४ बुधेन ५।५।१२।५।१२ कुजः ६।०।४५।१५ सलग्नं निरेके शौर्यसहम १
८।०।१२४।२५ गुरुः ९।१।१५।१८ शनिना ७।१५।१८।२६ कुजः ६।१८।१३।४४ सलग्नं निरेके जातमुपायसहमं
५।६।१७।१८।।२५।। अथ दारिद्र्यगुरुतासहमयोरानयनमुपजात्याह ।। वामं निशि जीवविशोध्य शुक्रात्
गुरुविलोमं निशि तत्तद्विं स्वर्यो बुधः सूर्यमपास्य नक्रे चन्द्रेऽहवा गुरुतागुरोक्ता ।।२४।। वाममिति निशा
निशीति सर्वं वा संबंधः गुरुं वे बुधं दिने शोध्य रात्रौ बुधं गुरुं शोध्य उभयत्राज उपगुरुत्वमत्र शोध्य शेषे कयो
रेकतरस्य रूपत्वाद्धुपस्थेकरा शियोगानुकार्यं स्वद्वारि इसहमं स्यात् सख्यो ज्ञमध्ये ०।१० दिवा सूर्यः शोध्यः १९
रात्रौ चन्द्रो ज्ञे २।१२ चंद्रः शोध्यः उभयत्रापि समन्नादि पुसे त्यो कार्यं तद्गुरुतासहमं स्यात् उदाहरणं बुधः २।१६।२४।१२
बुलेन ५।५।१२।५।१२ कुजः ९।१।१४।४ बुधेन गुरुः २।१।१०।२२ जाते सति दिने शुक्रो शुक्राद्गुरोः कराशियोगात्
त्रिरात्रौ चंद्रो ज्ञे २।१३।०।० चंद्रः ६।१३।५६।३३ शोधितः ३।१२।१३।२७ सलग्नं निरेके जातं गुरुतासहमं ३।८।१९।१७
तन्नगौरवगुरुतामाह गौरवं समयांत तादर्थ्यभेदात्तदुपपत्तिः तदभेदे फलानुपपत्तिसंज्ञस्य एतदेवा
शाक्यार्थ भेदो बलात्ते ग्रंथ कृतागुरुतामेडले शतेगौरवशालिनेति ।।२२ अथ जलपथ्यबंधनसहम
योरानयनमनुष्टुभाह ।। कर्कार्द्धतः ३।१५।०।० शोध्य शनिस्यात् जलात्वांत्या निशि पुनर्गुणविशोध्या
द्विवामं निशि तु बंधनं ।।२३ कर्कार्द्ध तद्गति दिने कर्कार्द्धतः शनिं शोध्य भयत्रापि सर्ववत्सलग्नादिकेत

शनिः
२५ शोध्य रात्रौ शनी कर्का
र्द्धा ३।१५।०

पुत्रेथे शार्विंशो हृ रात्रौ यो नो पुत्रत्वं शो होराभ यत्रापि सलग्नादि एवं विवह्नं यन सहमं स्यात् उदाहरणे प्राप्तिः ७।१५।२८।३६
पुत्रेण ५।७।७२५।१९ ऊनः २।१७।५३।१ सल इत्रैसे कृता चतुर्विंशं यन सहमे २।१७।३६।३७ एवमेतानि अष्ट चत्वारिंशत्स
हमानि समरसिंहोक्तानि ॥२३॥ अथान्योक्तकन्यासहमयोगान यत्नमनुष्टुभाह ॥ चन्द्रसितान्तरपाम्यो कुसदा
कन्यास्य शुक्रवत् शुभ्या दर्कमपास्यार्थयोगादस्मोऽन्यथा निशि ॥२४॥ चन्द्रमिति सदा होरात्रयोश्च क्रे चन्द्रशो
ध्यो लग्नयोगे नतकन्यासहमं उदाहरणे शुक्र ॰।१।२५।१७।२७ चन्द्रेण ५।१०।५३।१६ ऊनः ॰।७।२१।१।५४
सलग्नतिरेकजातकन्यासहमं ४।१८।५८।३ सूर्यः १।१७।३६।५८ पुत्रसहमेन ५।७।७२५।१९ ऊनः ८।१०।१५।५७ अथा
यभावेन ८।१३।३२।१६ शुक्रे ७।६।१४५।११ उभयोरन्तरे आयभावसत्वान्ते कन्याप्रियो गः ३८ मेवास्य सहमे ६।१४।११
दिनवर्षप्रवेशे प्रागुक्तरीत्या सर्वाणि सहमान्युक्तानि ॥२४॥ अथ सहमोत्पत्तिमभिधाय तत्फलान्यभिधास्यमा
नो वर्षप्रवेशात्कतिदिवसैः सहमफलावाप्तिः स्यादित्याशंकां परिहरन्नामिदिवसानयनमनुष्टुप्जात्याह ॥२५॥
स्वनाथहीने सहमं तदेशाः स्वीयोदयघ्नाः विहृतास्त्रिंशता तद्धपाकोदिवसे हि लब्धे स्यान्नहृताया न दसंभवे वा ॥२५॥
स्वनाथहीनमिति यस्य सहमस्य शुभाशुभफलप्राप्तिदिवसाः ज्ञातुमिष्टास्तत्सहमं राश्यादिकं स्वमेमभर्ता स्यात् स्व
नाथेन ग्रहेण हीनं कार्यं मवशिष्टस्य राशयः कार्याः स्तेतस्सहमाक्रान्ता राशिस्वोदयेन विनिघ्नाः त्रिंशता प्रान्तत्रये
ण ३० विहृताः भक्ताः ये लब्धाः दिवसाः स्तैः कृत्वा दिवसे स्तेषां सहमानां सहमानां पाकः फलपाककालः स्यात्
तत्रागते दिवसे हि वर्षप्रवेशकालिकात्सप्तमादिस्पष्टस्वीयशुभस्तावत्तिस्तथं भुक्ते सति सहमफलपाकका
लो भवति इति केचित् अपरेतु सहमेश्वरमहादशाप्रहतिदिनादेता वद्धिगनीते दिवसे तद्दशा मध्ये दशायां वा
फलपाकइति नतु सहमस सहमेशयोरामपादिसाम्यं स्यात् तदन्तराभावादेव तत्सहमदिवसाल्लब्धेः कथं स
हमफलकथन हि नत्वा नेस्यादित्यत आह तद्दशायामिति सत्येन दसंभवे वा स्वेनराभावाहि पुसशमेस मान
त सहमनाथदशायामेव सहमफलप्राप्तिः स्यात् तत्रापि सत्कालज्ञानं तु तद्दशायां वा विदशायां वा स्यादिति निष्कर्षः

द्वितीये पुरुषसर्वाः शोध्यः रात्रौ सर्वे पुत्रयेशोध्य स्यादि अष्टसहमं स्यात् ४५

हासमा वी४

नी॰कं॰
उ॰ टी॰

उदाहरणं पुण्यसहमं ५।५।२५।१२ स्वस्वामिना बुधेन ३।८।१८।१२ हीनं शेषं १।२४।१०।१४ अस्य भोगांशाः ५४।१०।१४ पुण्य
सहमं कन्यास्थं अतः कन्योदयेन ३६७ गुणितं ११५८२। ५।२।३।५ त्रिंशता ३०० भक्तं लब्धा दिवसाः ६ घट्यादि ५।१६
वर्षप्रवेशादिनदशायां बुधदिने वर्त्या बुधदशाप्रवेशादिनादेतावत्सु दिनेषु गतेषु पुण्यसहमफलपाकः यदाल्प
दिनत्वं तदा वा सहमेश्वरः ॥२५॥ अथ सहमफलानि वक्तुकामो योगं यत्सहमाधीशस्य बलिष्ठत्वे शोच्यमानफला
भिर विकलाः त्यथा नेति ज्ञानं सहमेशस्य बलिष्ठत्वात् तुल्लिष्ठलक्षणं वसन्तेति तत्कथयाह ॥ स्वोच्चादिसंस्थ दृशा
तो यदि लग्नदर्शी वीर्यान्वितः सहमपो यदि नेत्थशालं मासीबली रविशशिस्थितभेशदर्शी तत्र लग्नपबलस्य विचारले
स्य ॥२६॥ स्वोच्चादीति स्वगृहस्वोच्चस्वहद्दास्वद्रेष्काणस्वनवांशे अथ तिष्ठन् तदे पञ्चाधिकारेषु मतः उपलक्षण
त्वात् मित्रगृहगतो मार्गी सन् हस्तो मूत्रष्टे यो पुरो वा उदितो वा सन् सहमाधीशो यदि लग्नदर्शी लग्नावलोकी सन् सहमाधी
शो वीर्यान्वितो भवेत् यदाऽभ्रे रविरश्मिगलग्रे नेत्थते अत्र सो सहमाधीशो बली निर्बलत्वमस्य अयमेव सबलनिर्बा
लत्वविचारो यावनेषु हिल्लाजादिग्रन्थेषु प्रपञ्चितो स्ताह रवीति रविशशिभ्यां स्थिते यो भेराशी तयो राशी यो स्पष्ट सूर्या
को तत्राशि स्वामी चेत्पश्य: तदा दृष्टोऽमावास्याष्टम्यां पूर्णिमायां च तयो लिङ्ग्यो रुत्तरे ते समालिङ्गदिका यां यलग्ने तयो
स्वामिनो ते यो चन्द्रराशिमयि ग्रहा लग्नबलस्य विचारणा स्त्र बलं डे बलत्वादि से स्य प्राप्तक प्रकारेण ज्ञेया अयमर्थः यः
स्मिं चान्द्रेमासि देवदत्तस्य जन्माप्यते तन्मासे च बलात्रेग्रहाः अथवा पञ्चवेष्ट्या: सूर्यराशिस्वामी जन्मराशिस्वामी तन्मासीय
पूर्णिदर्शीति मकालेलग्नस्वामी चेत्ते षां च त्रयाणां मध्ये यमेव बलं दोर्वलाणवेष्ट्या न निर्दिरविशशीत्यादि किमर्थं भ
क्तेः प्रयोजने चात्र किमपि नास्ति सत्यं समरसिंहोक्तत्वात्तद्यथ मयुक्तं यदाहसः रविचन्द्रराशिमाजङ्घ्यपानानां तद्यो
व बलमिति तेनापि किमर्थमुक्तमिति चेदुच्यते ग्रन्थान्तरेषु हिल्लाजादिषु वुदीयानयनार्थं प्रहणेन समरसिंहे चेषा
चतुर्णां मध्ये वृष्यकत्वाद् तुल्लाबलविवेक उक्तः ॥२६॥ अथान्यदपि नेत्थं सबलत्वलक्षणमनुष्टुभाह ॥ पंचवर्गी
बलेनो नो न हर्षस्थानमाश्रितः अबलो यस्तु दर्शी बली स्वल्पेत्तिचेत्पदे ॥२७॥ पंचवर्गीति पंचवर्गीबलं शास्त्रे हि
तेनोनः हीनबलः मार्गेण तृत्वोक्तः तथानेद त्रिषडष्टमादिने कमपि हर्षस्थानमाश्रितः तथा लग्नमपि न पश्यति स

नु क्तम प्रवृत्तेर्यमेवं विपो ऽप्रयोयमबलो ज्ञेयः यदा पुनर्ग्रहः स्वल्पेपि त्रैराशिकेन शुभफलहारकेण बालत्वेनिपदे ऽधिकारित्व
योबलस्यादर्शी सबलो ज्ञेयः मध्यमाधिकारे उत्तमाधिकारे स्थितो लग्नदर्शी बलिष्ठः स्यादिति किंवा ज्ञतादृगस्य बलिष्ठत्वं
प्राप्नोतीत्युक्तं ॥२७॥ अथ सहमाधीशस्य बलाबले अभिधाय सहमस्य संभवासंभवलक्षणं वसंततिलकयाह ॥ स्वस्वामि
नाशुभखगैः सहितं च दृष्टं स्वामीबली च यदि तत्सहमस्य वृद्धिः यः स्वामिनाशुभखगैश्च नयुक्तदृष्टं तत्संभवेन हि भ
वेदिति चिंत्यमादौ ॥२८॥ स्वेति यत्सहमं स्वामिना शुभेन पापेन वा सहितं दृष्टं वा अथवा शुभखगैः सहितं दृष्टं वा
भवति तथा सहमस्वामी च प्रागुक्तप्रकारेण बली यदा स्यात्तदा तत्सहमस्य वृद्धिः प्रोच्यमानफलदानसामर्थ्य
मिति यावत्स्याद्वा यच्च यत्तु सहमं स्वामिना शुभेन पापेन वा खेवा अन्यैर्वा शुभखगैश्च न युक्तं नदृष्टं वा पापग्रहैर्वीक्षितं
न स्थितं वा यत्स्वामी च निर्बलस्तथा विधे यत्तदा तत्सहमस्य न संभवः फलदानसामर्थ्यं न भवेत् हि निश्चयइति ॥
एवमादौ प्रथममेव विचार्यं तत्साध्यानि सहमानि शोभनलक्षणे बलिष्ठानि तान्येव वक्तव्यशुभाशुभफलदान
योग्यानि तस्मिन्वर्षे न्यथा सहमानि प्रथमतो विचार्याणीति ॥२८॥ अथान्यदपि निर्बलत्वलक्षणं सार्धयोत्तयाह अथ
माधिपतिर्नायुते क्षितपापयुगयुतमथो ऽस्थमालितेः संभवे ऽपि विलयं प्रयाति तत्तज्जन्मनि युरेदमीक्षिता ॥२९॥ अथ
मेतियत्सहम वर्षलग्नात् रंध्ररिःफगो शुभपापेनवायुतमीक्षितं तथा पापदृग्युतं पापग्रहेण दृष्टयुतं
वा तथा तत्सहमाधिपतिर्नापापग्रहे षष्ठाष्टमद्वादश स्थो मलिनकारी चेत्तदा तत्सहमं विलयं फलदानसामर्थ्य हार
नाशं प्रयाति निष्फलं भवतीत्यर्थः तेन कारणेन जन्मकाले पुरा प्रथममेव सहमबलाबलमीक्षणीयं तेन विचा
र्यता ॥२९॥ अथामुमर्थं स्वयमेवदृष्टमाविष्करोति आदौ जन्मनि सर्वेषां सहमानां बलाबलं विमृश्य सप्रयोजनं
ज्ञाता निर्वर्षं विचारयेत् ३०॥ आदाविति स्पष्टार्थं पद्यं ॥३०॥ अथ सहमफलायेत्थशालविधिपातकाल
लाभमभिधातुकामः प्रथमन्यादौ पुण्यसहमस्य फलमनुष्टुभाह ॥ सबले पुण्यसहमेधर्मवृद्धिर्धनागमः
शुभस्वामीति तत्पुण्ये व्यत्यये व्यत्ययं विदुः ॥३१॥ सबलइति स्पष्टार्थं पद्यं पुण्यमस्य यदि कामुकं शुभाशुभकर्मा
नुष्ठानस्य पुण्यपापरूपर्यायस्य सिद्धिर्निष्पत्तिः ३१॥ अथपुण्यसहमसंबंधशुभफलं सार्धकादशान्तुष्टुभाह १५ =

नी. कं.
उ. ह. लग्नान्त्यच्छिद्ररिःफस्थे धर्मभाग्ययशोहरे । शुभस्वामिदृष्टाङ्गे सुखधर्मादिसंपदः ॥ २२ ॥ लग्नादिति वर्षलग्नात् पुण्यसहमं
षष्ठाष्टरिःफे द्वादशस्थं चेत्स्यात् तदा धर्मभाग्ययशोनाशकं भवेत् यदि तत्सहमं शुभे नेत्स्वामिना शुभेन यापेन वा दृष्टं युतं पल
त्वलताशुतं वा चेत् तदाङ्गाते वर्षीयो सुखधर्मादिसंपदः स्युः शुभयुतं फलं वर्षान्तं भेदवेति योयं शुभविलोकनाभावे पाप
दृष्ट्याशेषु रोगवर्षपर्यन्तं तत्सहमसंबन्धात् शुभमेवस्यात् इत्यत्र पापशुभग्रहसंबन्धेन द्दृष्टौ पापयुक्तं शुभदृष्टं चेद शु २४
भशात्तनः शुभं शुभयुक्तं पापदृष्टं माहौ शुभमस्त्वरे २३ ॥ पापयुगिति तत्पुण्यसहमं पापयुक्तं शुभदृष्टं चेद्भवति तदा
प्राक् वर्षमध्ये वर्षे शुभं ततो वर्षान्तरार्धे तच्छुभं स्यात् यदा तद्युक्तं शुभयुक्तं पापदृष्टं चेद्भवति तदाऽऽदौ वर्षे आदौ शुभं वा
धौ तदाऽन्ते शुभं स्यात् यदा शुभदृष्टयुतं चेत्तदा सर्ववर्षे शुभं यदा पापदृष्टयुतं चेत्तदा त्वशुभमेव ॥ २३ ॥ अथ सहमस्य
फलमाह ॥ यत्राब्दे पुण्यसहमं शुभसंयुक्तं शुभावहः स्वविनिश्चितं यो नेति पुण्यमादौ विचार
येत् ॥ २४ ॥ यत्राब्द इति स्पष्टार्थः शुभं अत्र सहमपञ्चलक्षणं तेन जातकेऽपि पुण्यसहमविचारः प्रपञ्चः जन्मनि वर्षे वेत्यव
लावले पुण्यसहमस्येति समरसिंहोक्तेः ॥ २५ ॥ अथ पुण्यसहमस्य जन्मकाले स्थितस्य शुभफलम
स तौ षष्ठाष्टरिःफस्थम वा पापदृष्टयुतं पुण्यमार्थसौख्यं पतितो दत्तफलं तथा ॥ २६ ॥ सतामिति तत्पुण्यसहमसतेज
न्मकाले जन्मलग्नात्षष्ठाष्टरिःफस्थं चेद्भवेद्वैपुनः पापदृष्टं पापयुतं पापदृष्टं वाथ मार्थसौख्यं निहन्ति पश्येत्सहमाधीशो दग्ये
शस्तेन ते पापयुक्ते पापदृष्टे वा सति तथा फलं धर्मार्थसौख्यनाशरूपं फलं स्यादिति फलितोऽर्थः ॥ २५ ॥ पुण्यसहमवद्दि
चारं सर्वेषु केषु विसहमेषु फलविपर्ययं मन्तव्यम् ॥ सहमान्यखिलानीत्यस्तं तो वर्षेच चिन्तयेत् मान्द्यादिकलिशस्ता
नोऽथ स्यात्तादृशि शुभफलं ॥ २६ ॥ सहमानीति सर्वाणि स्वस्वमेवमानतो ऽगः सादिदै रीकालिनु कटकः स्वस्वशुभसहमस्यापलत्वता
ताहानि वाड्मयापि पापचानां सहमानां पुण्यसहमवद्विचारे क्रियमाणे चेद्यतं तमफलमागतं तदेवाम समीचीनं फलं वाच्यं यथा
शुभं फलमागतं तदेवासमीचीनं फलं वाच्यमित्यर्थः ॥ २६ ॥ केचाञ्चित्सहमानां विशेषबलं शुभाशुभमफलं विवेचनं शस्ताबेन कार्य
२४ फलं यथा तथा कार्यसिद्धिसहमं शुभं तत्सुमं दृष्टं यथा शीलं जनयद संगरे यच्छुभं पापदृष्टियुक्ते शाने जयदं दीरितः शुभेः ३८ लोकुये:
कार्यसिद्धीति कार्यसिद्धिसहमं शुभं शुभग्रहेणयुक्तं भवति वा दृष्टं तथाशुभग्रहकृतं तथा शीलं यो जातं वा चेत् तदा संगरे स
ङ्ग्रामे जयप्रदं स्यात् अथ तत्सहमं पापदृष्टं युक्तं वा तदाक्लेशानो सृष्यायासेन तु ये जयदं दीरितः संगरे इत्युपलक्षणं विवादादौ २८

अथ कलिसद्मस्थशुभाशुभफलं मनुभाषितयाह । कलितमेति कलिर्गृह
कलसमद्म शुभपापग्रहैर्युगपद्दृष्टेऽयुवा चेत्स्यात् । तथापापग्रहदृष्टमथ
शिलयोगगं चेन्नष्टकलेः कलिनिमित्ततो मृत्युमेति निश्चयं प्राप्नोति । अथ कलिसद्मे दृष्टि
श्चेत्तदा कलिमध्ये पतितं न जयो न पराजयः स्यात्सर्वथाः ३८ कलिसद्महिपरखेगर्दृष्टे
युते यदि पापग्रहस्थापि शिलनेकलेर्मृतिः । अथ अथविवादसद्मस्थशुभाशुभफलम
पजात्याह । विवादसद्मस्वस्वामिना शुभैर्वीक्ष्ये युते वा स्यात्तथा शुभग्रहदृष्टे
यदि शिलयोगगतं चेत्तदा पितदासि विवादे स्वामिलत्येिं कुर्यात् । यदा विवादसद्मं मिश्र
ग्रहैः समेते युते दृष्टे वा पलदत्ता नामिश्रग्रहकेन मथ्यापि शिलयोगगं चेन्नाकस्माकस्मसिद्ध
नदासिं विवादसिद्धिं कुर्यात् । अथ तद्विवादसद्मे कूरग्रहे क्षीर्षपूरैः कूरेण कूरग्रहे दृष्टे पं
लग्नदिवासमेद्मा दृष्टमराङ्गीसे युते जुष्टवा मध्यापि शिलाकेनवानरत्न [illegible] वर्षे विवादेत

अथ तत्र सोऽस्य सदि
तावलोकितेजयमे
[illegible] मिश्रदृष्टिनः
कलिमध्ये ३८ ४

मिश्र =

नी. टी. सं.

वसात् ॥४४॥ विवादद्व्याधिपसौम्यरहिहशुतं शुभेमेमुथशिल्लनदाम्नि ऊशीञ्चदीमित्र
समेत्तिद्धक्षकम्बूरयकूरमितेत्रवेनि ॥४५॥ मुथशयपाः सहमस्थानावदशुभफलज्ञा
स्याद्द यशाधिपइति यथाः सहमाधिपनौगेयनगेशुहमस्यानेयेद्वेन पापद्व
देणशुनेवा ईक्षनेवाशस्यनेककालाजितमतः समीचीनमयपशोविनाशः स्याव
ददानीचस्वयंकृतपायाजितस्यायपशोः प्रकीर्तिस्यात् ॥४६॥ यशाधिपेनेथनगेरव
गेनयुने हिते सद्मस्यासोविनाशः पापाजितस्यायशोकीर्तिलाभनेष्टोनुसिस्याकु
लकीर्तिनाशः ॥४७॥ अथेदानीयपुण्यःसहमस्यशुभाशुभफलंउपजात्याते मेथ्य
शालनुनियशाधिपरल्पनवर्तिने यथाः सद्मेशुभग्रहकृतमथशिल्लयोगगने
शुभवाशुभेन्पशालेशुभदृष्ट्युनेवाबलान्वितेसद्मपाशाभिवृद्धिः गृहेजयावाहृत
शालालाभःपापेसहमपकादयशोर्थनाशः ॥४८॥ शुभदृक्षेशुभयुतेवासर्वैक्रकरीत्या

वलिष्ठे वा सन्नियत्नात् सो वह्निराशिके स्यात् ॥ अथ यशोधिपपापग्रहकृते नसराफयो
गगते निर्बले वा सत्यपि यशोद्वये ण कार्यनाशो ऽथ नाशः स्यात् ॥ ४२ ॥ आयशोनदी श्लोकः =
शस्थ पञ्चमसंस्था विवर्जितः सौम्यग्रहैर्हीनश्च स्यात् वांछितार्थी वरवाहनादिला
भः खल्लेत्यागुत्तिनोनिङः ॥ ४२ ॥ अथ आयासहममस्य शुभफलमथजान्याह आ
शेति मार्यापि पर नि आयासहममआयासहस्वामी वर्षलग्नात्पञ्चमसंस्था वणासा
नरहितो नष्टः सौम्यग्रहैर्युक्तो वीक्षितो वा स्यात्तो न दा वांछितानामर्थानां द्वादशमे भ्रा
धा= श्लोकः = पिपः पापग्रहैर्नेक्षितो वापिपः पापग्रहैर्दृष्टश्च पापः स्वगृहे राकरे विचिन्त्यः चे
दित्यशालो मन्दितेन मन्त्रुसदा भवेत्तोनवल्ले निकस्थान ॥ ४३ ॥ मेवशागावाहनानार स्व
स्थादीनां च लाभः स्यात् मन्दास्माकसासहमनदीशो खल्लग्रहे हृष्टौ मतेतावा स्यात्तो न वा
निङः स्ववांछितार्थस्याभावः स्यात् यदि मांगे गगसहममनसाधिपतिः पापग्र

नी. टी. स. १०

दैर्घ्यंतर्हि दिनैः स्यात्स्वयं च पापग्रहैः नतदा रोगकरो विविंशे च नोपापयुक्तो वर्षे लग्नाद

ष्टमोऽभीष्टानमृत्युपि लग्नकरो नितरां मृत्युः स्यात् यदा हीनबलः पापो न दृग्युक्तो मोद्या

युक्तो हीनबलश्चेत्स्यात्तदा निष्क्रमणं भवेन्नमृत्युः स्यादृतिनूतम बलः स्यात्तेन

दामृत्वेन मृत्युः स्यादित्यर्थः ५२ ५३ अथ वैनोरोगमहूमसैव शुभाशुभफ

लमुपजात्याह स्वस्वामीति० सोऽयमाहूमे स्वस्वामिना शुभेन पापेन वा नयासो

मयग्रहेरीहितुपलतामात्मायक्तेन पापेनाष्टमोऽसमहमा योगे समवीर्ये समष्टहद

शस्मान रहितेन च यतिनतदा रोगोऽने बुभवेन यदा ष्टिमिश्रैः सौम्यैः पापैर्वा दृष्टोऽरि हि

नेवानस्मिन सति किंच रुग्भयं रोगमेव धिमयपीडा स्यात् ५४

अथाय्युसहमस्य शुभाशुभफलं शार्दूलविक्रीडितेनाह अथायैरविविनि अथा
रव्येसहमे शुभग्रहैः स्वामिना चदृष्टसहिते च स्यात्तदा रव्यप्राप्त्या मोख्यदं भवेत्
केवलं पापैः रव्यप्त्यासतो व्यन्यथः ॥ ५५ ॥ ईक्षयुते च बलात् तदा विक्रमस्यद्व्यप्सुवि

स्वस्वामिसौम्यतनुभाजि सौख्येनाशेसवीर्यैर्दृष्टं व्ययवर्ज्ये रोगास्तदा नैव
भवेद्धि मिश्रयुते दृष्टे रुग्भयमस्ति किंचित् ॥ ५६ ॥ अथार्थव्यशुभनाथदृष्टेस
हिते द्व्यागमात्सौख्यदं पापैर्दृष्टयुते च वित्तविलयं कुर्य्यात् दृष्ट्या पापयुक्
मदृष्टे च शुभेक्ष्यपालिपरिततवैयन्नाशयेन्नष्टात्यैसमध्ववेचसस्त्व
त्वयेनाशं कुर्यात् व्यतासत्योव्यतयदृष्टि अथ सहमं शुभाशुभैर्दृष्टैरेव मध्यफलं
लोहृते चेत्तदा कर्याशुभफलमेव च यन्नाशक्षुफलं स्यात् ॥ ५७ ॥

नी॰ टी॰ स॰ ११

अथ सर्वेष्वपि शुभपापदृशा शुभाशुभफलमभिदित्ते नवदशिहिं यामित्रदृशि
पादृदृष्टिश्च तत्र द्विविधयोरपि दृष्टयोः फलमनुष्टुभाह रिपुदृष्टानिस्वस्थार्थी
पदे ४५ अथ भ्रान्तसद्मविचारस्तत्र वामनोक्तेः भ्रान्तसद्मेष्वरेनष्टे नज
रिपुदृष्टारिगो भीतिमित्रस्करा हेदृ नवयः मित्रदृष्ट्यामित्रयोगात्सुखम्
नीयमाः सुखं ४६ स्वस्यामिदृष्टेपुनर्मानमजस्यसामेसुखेयवैति
पुत्रसद्म पापान्वितेसौम्यखगेस्यपालीआगुः खदं पुत्रस्तखायपश्चान ४७
नाशात्सदा भवेत् नास्ति त्रयपुरिते वीर्ययुक्तात्मः शुभं भवेदिति अथ पुत्रसद्म
मस्य शुभाशुभफलमिरवपुत्रयाहस्तस्वामिदृष्टमिति पुत्रसद्म पुत्रसद्मं सद्भिः
शुभग्रहैः स्वामिनावदृष्टं पुत्रं वा चेत्स्यान

११

शात्मन पुत्रस्य सत्तां संस्कृतं च यच्छति ॥ उपलक्षणात् शुभग्रहदृग्युयपि लीकृते पुत्र
सद्मस्य सर्वाङ्गफलदं ॥ अथ तनुपुत्रसद्मे पापग्रहैरन्विते मोऽस्य ह्रैः सद्मेस्य शालेक
रोति चेमस्य प्रथममः पुत्रसंवेपिदुः खमन्त्रभ्यपञ्चान्पुत्र मोरव्याहस्मात् ५७
अथ सुतसद्मस्य शुभाशुभफलमिद्भवत्त्रयाह ॥ पापान्विते नमिमिः सुतसद्म

पापान्विते पापकृते सरोपिनाशाय पुत्रस्य गतोऽजमीसे । सूनोस्सुतेशः
सद्मोऽम्बरे हि पुत्रस्य लब्धो शुभमित्रदृष्टः ॥ ५८

मे पापग्रहान्विते पापग्रहदृक्ते सराश्यवेन्नुनः पुत्रसद्मापी तोगतोजमिनिर्बलेः
ता मिते वामतिपुत्रस्य नाशाय भवति ॥ शुभदृष्टिवेत्वारिणामेशुभं सुतोसूने
रोऽस्ति ॥ अहेवर्थप्रवेशोपुत्रसद्माधीश्वरः सुतोजन्मकालेस्तनेशः पंचमा

नी० टी० पृ० १२

यीश्वरो भवेन्नाशः सद्शुभे मित्रे लग्ने चोपलक्षणं स्वामिना च मित्रदृष्ट्याद्दृष्टल
दशुत्रस्थलग्नोऽप्राप्तो भवति ४८ अथ पितृसद्मस्थशुभाशुभफले
व स्वनन्निलकथाह पितृस्थितिपितृसद्मे सद्भिशुभग्रहैरीक्षितेयुते वा स्याद्व्या
पत्या स्वामिनाशुभे दृष्टे चोपलक्षणं वाशुभग्रहैः कृतमृत्युपिले वा चेत् स्याद्

पितृसद्मे हितयुते पति दृष्टयुक्ते नाशनस्थं स्यादृक्षति पत्नीवर्गमानसौख्यं
पत्नीयोगनीजसिद्धनौखलमूसरिवेनाशः पितृस्थरगदृष्टेपरदेश

दानस्य पितृ अर्थनीवरमानसौख्यं च स्यादिति पत्याविविः पितृसद्मसाधी
शेगनौनसिनिर्वलेउक्त मिते वा मस्नौवर्ष लग्नाद्गेस्यानेस्थिरोरखेटुसभावे
वा स्थिते समस्तिखलेन पापग्रहैलाकृत मृतरिपेगृहास्ततिपितृजैनकस्य खेटपोस्र १२

न्तुः स्यात् यदा पुनरहमेस्थाने वर्गग्रहे चेत्स्यात् तच्चेत्पित्तसहमाधीशोभ
वेन्नदा पितः परदेशगतस्य मृत्युः स्यात् ॥ ४ ॥ अथ पुनर्यदि पित्तस
हमस्य शुभाशुभफलमुपमात्याह शुभेत्थशालः स्यात् पित्तसहमे
उपलतत्वात् तत्साधि स्वामिनेः शुभग्रहहतेत्थशालगतेन याखल्

शुभेत्थशाले खल खेटयुक्ते गदः प्रकोपः प्रथमे महान्वा
स्यात् पश्चात्सुखं विंदति स एव वीर्यैर्नाथ्येन रपान्मानयशोभि ॥

खेटैः पापग्रहैर्वीर्ययुक्तैः सति प्रथमं वर्षप्रवेशे महान्गदः प्रकोपो
रोगाधिक्यं पश्चात्तु वीर्यैर्नाथ्येन शोभनैश्च शुभमयं सुखं विंदति प्राप्नोति गी
रोगो भवतीत्यर्थः अथ पुनर्नाथ्ये पित्तसहमाधीशे सति वीर्यैः पंचवर्गीदश
विंशाधिकबले सति समीचीने स्थाने स्थिते सति नीच्यपि वेदुःखं न दामान

ता॰
टी॰
सु॰
१३

यशोऽभिवृद्धिः स्यात् पलत्वात्तात्वास्यात्तदा येन फलं तद्दृष्टं मानाप्तिर्भोगः स
ग्रनाश्येनहेतनाशस्तयोर्भवेत् उदिते वीक्ष्य युक्ते वा तयोः सौख्यं प्रजायत इति
वाममर्केः ५० अथ बंधनसहमस्य भाग्येशफलं रथ्योद्गुनयाह

बंधनाख्यसहमं युते हितं स्वामिना भुअस्व मैः स्वस्वामयेमन
नोस्वयचोवसमम्मः नहिनदास्तिबंधनं पापवीक्षितयु
ते स्तिबंधनं पापयुग्ममपालेविशेषतः ५१

बंधनाख्यसहमपि इति बंधनं सहमं स्वामिना युतं मीक्षितं वा ऽपल
हमात्वात् शुभग्रहैर्युतमीक्षितं वा चेत्स्यात्तदा बंधनं कारागृहे विरो
धेन स्यात् यदा नास्ति न बंधनसहमे सति विशेषेण बंधनमस्ति ५२

१३

अथ गोरखसद्मस्य शुभाशुभफलं दर्शयन्नाह । गौरखाख्यसद्ममिति गो
रखसद्मे स्वामिनाम्नु भग्रहे युते मीदिने वा अथ वेन्नदा खामयः सुखुत्यार
ज्ञ गोरखव्याघ्रां वरामयः सुखिदिनद्गोरखसद्मे पापग्रहे युते वीहितेन युते

गोरखाख्यसद्मे युते दिने स्वामिनाम्नु भखगेः सुखामये रा
ज्ञ गोरखघशोवरामयः पापवीत्नणयुतेपदत्नानिः ५२ शुभाशुभेर्दृष्टयुतं खवे
श्रेत्क्षेत्रेत्यशालेयनमाननाशं पूर्वविपरीते चरमे शुभेन्थशाले सुखवोहनं वस्त्रलाभे ५२
चोपलब्धगणाबान्यापग्रहजनितनमथ्यापिलयोगसद्दिने तदा पदस्याधिका
रस्वहानिर्नृपाडपलब्धगणाबारोमः युतेनमानयशोचनाशः स्यात् ५२ अथ
पुनरपि गोरखसद्मस्य शुभाशुभफलमुपजात्याह । शुभाशुभेति गो
रखसद्मे शुभपापग्रहे युते दृष्टे वा चेत्तदा चर्मैव श्रीन्नराद्दैस्तु खवा
दन शस्त्रलाभं च विपत्ते युत्रवचविचारो हृदटीकायां रसालायां द्रष्टव्यः ५२

नीं॰ टीं॰ स॰ १५

अथसद्मसप्तमाष्टमफलेविबन्तः यसेगात्कर्मधाव मत्तः पापट
हिपुगामो शुभसद्वः ५४ ध्याधिष्ठभाशुभफलनिरूपणार्थ्योद्दन
याह कर्मभावेति भावस्सद्मशुधिपोचमावसद्माधीपाकर्म
णः कर्मसंवंधेनोभावसद्माधिपाः कर्मभाववाभिसद्मचनयोश्चा

कर्मभावसद्माधिपः शुभैः [illegible] नामशुभ [illegible] हेमवा [illegible] नाम [illegible] शुभप्रदः ५४

दृग्यावक्त्रकर्मवैकल्पदास्तेयुक्ताटष्ठामोरिनानेविशेषात्
राज्यभ्रंशः कोशनाशोराज्ञ कर्मशोचेशरिफोरवलेन ५५

यिवोकर्मभावाधिपाः कर्मसद्माधिपश्चपनैश्चुताः प्राशुकरीन्याव
लान्विताः नयाशुभग्रहैः स्वामिनाचकतमध्याशीलाः नथ्यात्रराहुस
गुतन्तरनपरसाश्रयोजनात् शुभैः स्वामिनावहस्त्रयुनाश्चेत्सुलदाहेयस
वरौवाजीश्चगजोदस्तीमन्मिश्चेषांलाभदः सुः ऽपलदणानाज्ञननदे

१५

पापग्रहाणां च स्वामित्वं च स्यात् यद्यप्यनेककर्मभावसहमाधिपाः चत्वा
रः पापग्रहाः पापयोगादपि तत्फलं तु लब्धान्यापग्रहकृतमुख्यशिल
योगगत्वाच्छुभदृष्ट्यभावाच्च नष्टाच्छुभफलप्रदाः स्युः अथ पुन
रस्यैवं कर्मभावसहिताधिपानां शुभफलशालित्वमाहेद्दालिः क
र्मभावसहमाधिपाः पापैरीक्षिता न केन्द्रे इत्थशालयोगाद्वा शुभैस्तदा विशे
षात्कर्मवैकल्याद्भवंति अथ राजकर्मयोगो राजकर्मसहमाधीशो रवि
लेशहृद्देण मूसरिफो कने शराफयोगो चेत्तस्यानां मुन्थोह ह्देशो वेन्यपि
हृष्टव्यं नदा विशेषाद्राज्यसंपदः सुपरदयुतिः कोशोनाशः सुवर्णनाशः
द्रव्यनाशश्च स्यात् एवं त्रयक्रमेण किंपदानां सहमानानां फलानि निमित्तपि
तानि एवमन्येषामपि सहमानानां फलानि विविधदेवज्ञैः स्वबुद्ध्योक्तानि उक्तं
च एवं समस्तसहमेषु शुभं तन्त्र भवति यदि लग्नमाजानितविद्भिः विशं

नी॰ टी॰ मू॰ १५

शुभाशुभं तस्य द्विविधमिति तस्य पुरुषविशेषस्य नेतद्विविधं सहमविष
य ५५ अथ ग्रन्थकर्ता लक्षणः शिष्यबुद्धिदोषान्निर्वेदं परस्पराश्रित
रूमनेकार्थसहस्रमानार्थाविवदः केषांचित्सद्दमानां संदिग्धमर्थं सत्रुधभा

उपदेशो गुरूणां न विद्याशास्त्रं न कान्तिस्फुरती मोदो
जाड्यं वल्लेसेव्यमंगदे दूजलत्यामिः ५६

द उपदेशोति गुणानि उपदिशन्ति गापञ्चारिकमितिगुरूः । उपदेशैवा
शोच्यते यद्यपि गुरूणां गीयन्तिपि ज्ञाद्या विन्यमरकोशे स्मिन द्यापि पित्सद्दम
स्यपार्थके नाभिधानानन्तरं दावकुनाहूदस तिवाचकत्वेनमः फल
प्राप्तोसंभवात्रैवसंभवति एवंविद्वद्देवसेः सर्वत्र सत्वज्ञार्थे वसेयः ग्रयज्ञा १५

यतेनैनेनिज्ञानेनशास्त्रमुच्यते शास्त्रशाहेनापिनदेवेनिज्ञाताज्ञातिर्स्तीनवेद्यापिवोधनुक्त
त्वेमोहेधीर्ज्ञानमित्यमरश्चाह शाव्वशाहेनअक्रतिस्यजिउच्यते अक्रनिर्वेदः स्वनिम
न्वादिप्रोक्ता जाड्यपाहेनज्ञ उ स्यमूर्वस्यमावोजाड्यमित्युच्यते नचुकस्या
पिनेहमिति नस्याज्ञाडंमोहोग्रन्थ्यादिविस्मरणं अथवलमामर्थ्ययोः पर्याय
त्वेसैन्यमामर्थ्यसैन्येगुवलमित्यमरोक्तेः प्रसिद्धार्थनिर्णायउच्यते सामर्थ्यम
दमस्यहस्त्यगाभिधानात्त्रवलं सैन्यसेयसामर्थ्यनामबलं अनववदत्यति
सामर्थ्यदहस्ताशक्तिरिति अण्डेदसहमेदस्तपादाद्यवयवान्मपिंडरे
दणाहवाचमस्यागपन्सर्वांगीणशुभाशुभफलमेकत्रपमत्यनासंभ
वान्वनपयन्याद्देहावसर्वांगमस्तेष्वात्जकमगदेहशन अथजलपाद
मत्रकार्यभूमार्गोत्जीवितासह मानुकानिजलसहमेजलपर्यसेहमपानी
यपनवमहमवेतिमवनेषुर्थ्यपरिच्छेदमाह जलमिति जलपाद्हेनच्छ

नी॰
टी॰
स॰
१८

ति: कोनिकच्याने पनस्यमैत्रिकस्य सस्य कुजलं मस्तीति कामः इत्यर्थो
ह्योकेप्रसिद्धः मलप्रख्यस्तत्स्यहोऽर्थः मूलप्रपृथ्याः मूलनिः सर
णामागः कुलेत्यपरनाम कस्यात्याक विमाशाहिरिदतिडके: पानी
यपतनार्थस्वयमेववक्ष्यति ५८ अथायेषामपि निर्णयमनुष्टुभाह

गुरुता मण्डले पातं गौरवं मानशालिता मिथ्याभ्रुगुरुदविस्मृता
ज्ञा छत्रादिलिंगभाक् ५९

गुरुतेति: गुरुशब्दो भावप्रत्ययान्तस्समासान्तनत्वात्विविनतपनायीनो गुरुस्य
वृत्तदाश्रुत्वे निरूढ भवति यदिच्छेगवलनुपृथ्वीदिच्यता मन्यर्थान् मिदा
गौरवमिति रूपसिद्धेरकारणकत्वमवयाः सदमगाउतः प्रख्यागानयनमर्थक
मिमान: स्वपमर्थे भेदमाह गुरुतेति सर्वोऽर्हस्याशर्थे लोकप्रसिद्धोऽयमर्थस्तु

यराजशब्दः क्षत्रियवाचकोस्ति राज्ञामेकादशैसैके विषयामेकेय यथा कुल
मित्यत्र दर्ष्टैर्नान्यरेतस्मान्न स्यशुभाशुभ निर्णये किंचित्कर्त्तान्सर्वजनप्रसि
द्धोर्थो गृहस्तेनेति गृहेति स्पष्टार्थमनुग्राई निग्रहोन्ययनिषेधः अनुग्रहः
स्वेच्छया देशादिदानं मत्रविभक्तः समर्थाः आदिशब्देन चामरच्छत्रेयनत्रराजन

(प्रकृतानामं इत्येषां वृंगौणं वृंमान शालिनां) (निग्रहानुग्रहविमर्शराजाद्ये)

(आदिलिंगभाक् ५७)

मानुष्यमात्रसाधारणं अन्येषामर्थनिर्णयसमनुष्यमाह
माहात्म्यमिति महतो भावः माहात्म्यं तच्च नानाविधमित्यनेकांशप्रकारात्तत्
मसंभवः माहात्म्यं तच्च नानाविधमित्यनेकांशप्रकाराणामसंभवान्मित्रांगाभीष्ट
मप्रकाशनाश्च स्थयरात्रौ यस्तिर्व स्त्रष्टापनमित्यस्यार्थस्यानयनयोगहूद्धा
दिशालिनार्थी हूयनिमार्ह्वस्यासामर्थ्यादेहजा पाक्किगितिमागयारख्यानं छ

यस्य स रसस्य भावः शौर्यमिति शूरो धीरश्च विक्रान्तो इत्युक्ते मानार्थ्यकं चेभो
जनेयमूरइत्यादिरर्थः प्रतीयतेयद्यपितथापि प्रसिद्धेनार्थेन निवी
ढः कार्यः शूरैः शात्रोर्निग्रहेस्वपुरुषार्थेन यारणान्ताउनेमारणाख्य

माहात्म्यमिवगांभीर्यंयुनिर्ग्रुध्यादिशालिता सामर्थ्यादेद्दनाधि
क्रिः शौर्यं यत्नारिनिग्रहे ५८

कुमणियन्नः शौर्यं ५८ अथयुनरन्येषामर्थं निर्णयमनुष्टुभाह आशे
द्धोक्ति आशासदभावा मावाणप्रामि विषयिणीछ्का शौतुच्यते भावाभा
दिग्रुच्यतेतन्द्राविह्वर्गलग्रराशेः स्माअणिभ्यः कालदिग्देशदन्तुक्तेःश्रु
यश्रद्धाप्राश्लोभक्तोयर्मतुद्धावयिदृढो लिनयायथ्यर्थयमाद्नयत्तायनार

योमनिवृत्तिः अद्वाऽनुच्यते अथ वर्दशब्दोः वयववाचीवृत्तिश्चवयते इति या
वर्थानुसारानयापत्रप्रसिद्धोऽर्थोऽयपरेषामाश्रयः द्रव्यलामवृ कालया
पयनेयमाश्रयो वर्दशब्दवाच्यः अथ पानीयपतनेमतनमिति सुसमीन
नुरूषः अत्रविनिगमकाभावादर्थद्वयमपियुक्तमित्याह पानीयेति॥

आपोऽम्भोऽक्रामनिर्द्धुमिष्वजावेदः पराश्रयः पानीयपतनेऽव्ह
श्रीर्जलेकस्माज्जमज्जने ॥५९॥ आयिर्व्यथितापमाध्यैः सवितः स्वो
यवाःस्मृताः
प्राह्वनार्थमुत्तरार्द्धं ॥५९॥ अथ्यानेषामर्थनिर्णयार्थ
मनुष्यमाह आयिर्व्याधीति नायव्याधिमूहमयोः समानार्थकयोर्मद्रुव्य
तेनार्थोनदोहव्यरोत्कर्षनासहिस्तुनार्दूपश्चाधिशब्दवाच्यः पुंस्यायीमानसीव्य

नी. टी. सं. १८

18

शेत्यमरोक्तेः व्याधिर्नाम शरीरदुःखहेतो रोगो ज्वरादिः अथ धान्यत्वं धन्नमयोर्लोके
समानार्थकयोर्दर्शनादुद्वत्त्यने भ्रान्तापकोदरजातः वंधनस्तुमपिंडोगोत्रजास्व
नाः अत्रामरकोषः प्रमाणं अथ मूलवाक्ये सत्यालीकशब्दमनुकम्नस्याप्रमादम
त्यालीकं वाणिकूटविरिति अनवद्यस्वधंवाणिज्यमन्म सत्यानृतं वाणिज्यभाव

नाम

दासत्वं परकर्मीक्रमनयस्यातेहे स्वभावतः निद्र्यानियध्यायोगं
कुलजानि स्वरूपतः ८१

मित्यमरः वाणिज्यमेणिहि सत्यानृताभ्यां व्यवहारसिद्धेः अथ प्रशवशाहेनो
न्यातिः सवपुत्रस्य कन्याया वेतिनत्र तयोरनुमदमयो ह्यथगानयनमिद
नीभूतमाधानेग भ्रानेप्रशवशाहेनोच्चानरंति ८७ अथेदानीमेकसहमा
र्थेटकन्येषां सहमानां सहार्थे सन्तु मभाद्रु दासत्वमिति अन्यकर्मसहमेव १८

क्तेन स्यार्थः अन्यस्य परस्य कर्मसेवादिकरणेन तत्सेवकस्यैव सं भावनीयमिति
तदासेवकमुक्तं अम्यनुगत्यादिकं सद्मनोमनः स्पष्टेस्पष्टार्थंज्ञात्वाभिप्राये
णोक्तवचनं अतएव मयापि तद्वैव व्याकृतं एतानि पंचाशन्त्यदूमानि कुल
जानि सम्भूयतः कुलवशः जानि ज्ञाम्नणानादि षंडनादि वीडपल्लवाटादेशोपि
तेषां स्वरूपमनुभान्यथायोम्यं यथासंभवं निरूपणीयानि वाच्यानि यथाड
त्यत्रे बालकस्य द्विजाधिकस्य वीयनप्रत्युत्पादसेनत्यादिकं स्यापि सद्मसंभ
वेन वाच्यमयोग्यत्वात् एवं षंडस्यापि सेनत्यादिकं सतापि संभवेन वाच्यं ने
या मूर्खदेशान्यज्ञानो वेदशास्त्रस्मृतिपठनमपि न वाच्यं एवं सर्वत्रापि कु
लजाति देशानुबुद्ध्या सदसमानो कमलानि वाच्यानि उत्यादीनि साधारणसंद
मानि सर्वेषामुद्दिष्टानामपि सतिसंभव एव वाच्यानि नाप्रयोग्यानीति नव १८

नी॰ टी॰ प॰ ३९

अथाऽऽरब्धफलानां सहमानामपवादरूपत्वन्येषु सहमेषु फलविपर्यासमनुस्
भाह शुभयोगेत्वल्पादिति स्याच्छुभयोगेत्वल्पान्सोस्वल्पानुवीर्यात्तु सहमेते:
रात्रिसहमानिमां ज्ञारिकालिकालो विपर्ययः ॥ २२ ॥ ग्रसकालेपि सहमे विवा

येपद्ये उष्णांशु प्रमेयपञ्चन कलिकासारिस्वसह
मोत्सर्गाः ॥ २२ ॥ नवयस्यनत्म

येपद्यरितया सर्वेषामुपयोगोत्र विशेषतोऽन्ते सज्जनाः ॥ २२ ॥ २४

19

ण्डीभावोवर्षफलाभावस्तादृशस्यशुभाशुभसद्मविचारः केनोपा
येनस्यादित्याशंकायांतद्भोद्वरमाह प्रश्नकालेपीति प्रश्नदैवज्ञा
दैरीदृग्याप्रसलग्नकालोत्पन्नभावसद्मानांफलानिविचार्य्यवाच्या
नि सद्मभिन्निजात्याभिप्रायेणैकवचनेप्युक्तेचैवनन्नुसतनेन
नोदैवज्ञनरैः प्रश्ने शुभाशुभेतिज्ञासितेप्रश्नकालेपिसर्वे
षांसैवसद्मानांशुभाशुभफलदायोगयतादृग्योगोस्तीवश्य
कर्तव्यमितिसद्मविचारोन्यावश्यकः यतोयस्मात्कारणाज्जनोलो
कान्तरप्रश्नतयः सन्ततापज्ञोतिविंदंतृष्णाचित्रप्रापूर्य्यकाशिमसा
केवलकरूपभविष्यतीतिहृदयेतिजिज्ञासन्नरःतरार्थः ज्ञातजनस्यनो
नप्राशुभफरीत्यैवसद्मविचारःकार्य्यः विदिहृद्भवतियजुनरस्यैक

गी. रा. स. ११

इति सपरिस्कंदः सद्गमविचारः संपूर्णः विरुद्धिर्थिजगणासेवितप
रपयगोविंदसेतत्फनमायवनिर्मितायो संज्ञाविवेकविहेनोसिप्र
बोधवत्नांप्रतिस्वगात्मकराणि सद्गमवनस्य प्रथमसंज्ञाध्यायबोदश

आसीटसीमगुणपंडितपंडितानात्वोधारव्यद्भुतंगणगवीं
ञानिविस्तृहतः सादित्यरीतिनिपुणोगगीतागमवर्ष्णि
तामगाविंपुलगर्भकलावतृसः १४ तदात्मजोनेनगु
णोमवनेनैयो योकसउक्रोः किलूकामयेनः सत्तुहृये
ज्ञानकपङ्गतिंवत्यत्रूपपथुहृमनेनिरस्य १५

योगाध्यायसद्गमाध्यायत्रूपप्रकरणश्रयात्मकस्य संज्ञाविवेका १०

20

खस्य स्वनाशिकृतं ग्रन्थस्य संपूर्णिकृतं कामो नीलकंठदैवज्ञ समस्त नालेकार्यभूतं
स्वपितामहाणां वर्णानेव समनतिलकाके दसाद्दृष्टा सीदिति एवं गुणविशिष्ट
स्त्रितामहाणां सीत्तु वभूव इति श्रीनिहृदैवज्ञ कृत ग्रन्थ गोविंद ज्योति
श्री= पत्रैव यास्त विरचितो विपुष्टिन श्रीनीलकंठः कृतिशास्त्र निशः वि- कृ
व= हृद्विषप्रीतिकरं ग्रन्थमीमान नहर्ष तेन सहस्रादिसंज्ञे ६६ ४ प
ति श्रीनीलकंठविरचिताया सहस्रप्रकरणं संपूर्णम् संपूर्ण पे
ठिसननमाय वज्योतिर्विदाविरचितानि स्त्रवेयि नीमह मप्रकरणानि वृत्तिः स
माणाभवत् श्रीरस्तु शुभमस्तु संवत् १८ शाके नवदि १४ ग्रे मार्ग समश्री
माला सेदिर समीपे लिखितं जनार्दनेन श्री ज्योतिषी व्रजलालस्य ... लिखितं

२१

21

अथ सहमस्पष्टीकरणं लंकोदयसमुत्कांशाः स्वोदयस्य तथाहताः सहमांशोद्भयोर्दे
कांदशभक्तं दलीकृतं सौम्यगोलेथवा प्रोक्तं याम्यगोले तदन्यथेति स्पष्टं तथा विम्ब
नाथताजके वर्षेशसहमसङ्घानां स्पष्टीकरणमुत्तमं यस्मिन्राश्यंशे तु सहमं तत्स्थं लंकोद
यमानकं विघ्नजेदंशकैर्लब्धं ख्यगेखनिघ्नापयेत् तथैव निजदेशस्य सुदयमाप
केवपत् तत्सर्वेत्रयसंयुक्तेन स्वमक्तेदिनादिकं तत्तु नें सौम्यगोलस्य सहमेया
म्यगेकरणं अतीव सहमस्पष्टं ज्ञायते गणितोत्तिवत् अथ सहमस्पष्टीकर
णमुक्तं सोमकेन लंकोदयसमुत्कांशाः स्वोदयस्य तथा हताः तद्वेक्यं दशभिर्भ
क्तं लब्धमंशादिकं भवेत् सौम्यगोले धनं प्रोक्तं याम्यगोले ऋणं तथा ग्रहम
ग्रस्य ग्रहात्तरसंशोध्यराशियोजितं ग्रहसहमं भवति ५ ३ मुथहा राशिसंयोगान्मुथ
हा सहमं भवति मुथहाराशिसंयोगान्मुथहा सहमं चेत्तदिति